

УДК [159.923.2+17.023.31+140.8]-047.27:316.32

DOI <https://doi.org/10.26661/hst-2021-9-86-04>

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПЕРЕХІДНИХ СУСПІЛЬСТВАХ (АКСІОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ)

© ПОЛЩУК, О. С.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький, Україна)

E-mail: prokurator2007@ukr.net

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9838-7105>

*Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля 139, 29013, Хмельницький, Україна
Khmelnyskyi Humanitarian Pedagogical Academy, Proskurivskoho Pidpillya street 139, Khmelnytskyi, Ukraine*

© ПОЛЩУК, О. В.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький, Україна)

E-mail: Elen_5@ukr.net

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3826-5085>

*Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівського підпілля 139, 29013, Хмельницький, Україна
Khmelnyskyi Humanitarian Pedagogical Academy, Proskurivskoho Pidpillya street 139, Khmelnytskyi, Ukraine*

Анотація

Актуальність теми наукової розвідки обумовлена необхідністю вивчення особливостей ідентифікаційних процесів через аксіологічну складову у суспільствах, що в цивілізаційному вимірі займають статус «між». **Мета наукової розвідки:** розглянути онтологію аксіологічних особливостей перехідних суспільств і їх значення у процесі ідентифікації в умовах глобалізації й статусу «між», виходячи з філософсько-світоглядних студій актуального й потенційного. **Методологічний комплекс передбачає** отримання продуктивних висновків, виходячи не лише з підбору якісної літератури, а й з підбору методології, виходячи з реального стану справ. Об'єктивність реалій зумовлюється світоглядним сприйняттям феноменологічних явищ, що виникають у міжцивілізаційних, перехідних суспільствах і мають особливий вплив на процеси ідентифікації й забезпечують гуманітарну безпеку. Такий симбіоз вказує на міждисциплінарність обраної теми. Міждисциплінарність спонукає до використання герменевтичного, феноменологічного та культурологічного підходів. **Завдання дослідження:** 1) розглянути особливості системи цінностей у період кризи перехідних суспільств, зумовлених міжцивілізаційними станом та суспільно-політичним буттям, і визначити місце духовних та матеріальних цінностей у цій системі; 2) показати роль освіти у формуванні «Я», процесах ідентифікації «Я» з «Іншим» через ціннісні орієнтири в умовах глобалізації; 3) продемонструвати цінності як енергію, що спонукає до дії, формує колективну дію і сприяє подоланню кризи. **Наукова новизна:** представлена ідентифікаційними процесами через ціннісні орієнтири у суспільствах перехідного типу чи таких, що займають статус «між», особливо коли мова йде про особистість та про суспільно-політичні, державні, цивілізаційні перспективи в цілому.

Ключові слова: людина, цінності, цивілізація, система цінностей, колективна дія, криза, ідентичність, світогляд

Актуальність теми та постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок з важливим науковими і практичними завданнями. Важливу роль у соціалізації та становленні особистості відіграють ціннісні орієнтири у процесі ідентифікації. Оскільки людина є соціальною істотою – вона, в силу антропологічних і онтологічних особливостей є членом соціальної групи, колективу, громадянином тощо, а це відбувається у більшості випадків через ціннісні орієнтири, якими оволодіває людина протягом життя. «Потреба бути разом, потреба в належності зумовлюється стурбованістю, яку індивід переживає, коли відчуває загрозу бути поза рамками, в примітивній самостійності, небезпеченості. І саме стурбованість

утворює базу ідентичності, спонукає до належності. Адже належність, корпоративне членство убезпечує від загрози примітивної самотності, що її невіддільним атрибутом є відчуження й незахищеність» [6, с. 80]. Варто відмітити, що у стабільних суспільствах, ці процеси відбуваються поступово та цілеспрямовано, оскільки у них визначені чіткі орієнтири розвитку, дещо неоднозначно ці процеси відбуваються у перехідних суспільствах або суспільствах, що трансформуються.

Отже, процеси ідентифікації, а особливо через ціннісні орієнтири, суспільствам перехідного типу не потребують доведення своєї актуальності, адже йдеться про особистість та про суспільно-політичні, державні перспективи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання цінностей завжди є актуальними, але особливої актуальності вони набувають у перехідних суспільствах. Свідченням цього є науковий інтерес М. Підлісного, який розглянув аксіологію як особливий вид філософського знання, дав характеристику конкретним видам цінностей сучасної епохи [8]; М. Михальченка, М. Горелова, В. Гриневича та інших, які дослідили систему політичних цінностей населення України, їх структуру та регіональну специфіку. Здійснили спробу політичного прогнозу деяких процесів трансформації ціннісних орієнтацій в умовах курсу на європейську інтеграцію [12]; О. Стасевської, яка розглянула становлення системи цінностей у сучасному українському суспільстві, що характеризується ціннісним нігілізмом [10]; М. Лукашенка, який розглядав соціальні трансформації крізь призму цінностей [4]; В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко в рамках колективної монографії «Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства» розглядають питання ціннісних орієнтирів та процесів ідентифікації [11]; О. Поліщук у своїх розвідках звертає увагу на складність формування системи цінностей у перехідних суспільствах [9] та інші.

Мета дослідження: розглянути онтологію аксіологічних особливостей перехідних суспільств і їх значення у процесі ідентифікації в умовах глобалізації й статусу «між», виходячи з філософсько-світоглядних студій актуального й потенційного.

Завдання дослідження: розглянути особливості системи цінностей у період кризи перехідних суспільств зумовлених міжцивілізаційними станом та суспільно-політичним буттям і визначити місце духовних та матеріальних цінностей у цій системі; показати роль освіти у формуванні «Я», процесах ідентифікації «Я» з «Іншим» через ціннісні орієнтири в умовах глобалізації; продемонструвати цінності як енергію, що спонукає до дії і сприяє подоланню кризи.

Методологія передбачає отримання продуктивних висновків виходячи не лише з підбору якісної літератури, а й з підбору методології, виходячи з реального стану справ. Об'єктивність реалій зумовлюється світоглядним сприйняттям феноменологічних явищ, що виникають у міжцивілізаційних, перехідних суспільствах і мають особливий вплив на процеси ідентифікації

й забезпечують гуманітарну безпеку. Такий симбіоз вказує на міждисциплінарність обраної теми. Міждисциплінарність спонукає до використання герменевтичного, феноменологічного та культурологічного підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У перехідний період розвитку суспільства, до яких відносяться у більшості випадків постсоціалістичні чи пограничні/міжцивілізаційні суспільства, що визначаються статусом «між», особливу увагу привертають ціннісні орієнтири. Перехід від однієї системи соціального устрою до іншої супроводжується кризою ціннісних орієнтирів, змінною ціннісного світогляду – старі цінності втрачають свою сутність, а нові ще не сформовані й не можуть слугувати орієнтирами далекої перспективи та життєвої «концепції-Я», а також вибором культурної ідентифікації, що сприятиме відповіді на питання «хто я?». Щодо старих/нових цінностей варто звернути увагу і на той аспект, що їх криза визначена діяльністю політичної еліти, адже в період переходу від однієї політичної системи до іншої у владі залишаються люди, які є прихильниками старих цінностей, і за нових умов починають їх реанімувати й шляхом міфологізації впроваджувати у суспільну свідомість. Такий стан засвідчує існування розколу між представниками старої/нової системи, а також він спостерігається у самому суспільстві й у відносинах між суспільством і владою. Ці розколи чи конфронтації базуються виключно на світоглядних і державницьких цінностях та призводять до суспільно-політичної кризи, що ґрунтується на основі ціннісних орієнтирів. Вони є однією з небезпек, що може, а в більшості випадків так і є, стати причиною кризи самої людини, що супроводжується бездуховністю, втратою людських якостей, особливо таких, як Розум, Добро, Краса, Істина, Праця, які формуються в процесі соціалізації нових поколінь.

Пізнавши трагедію і велич людини, В. Франкл зрозумів, що людина як істота творча покликана творити своє власне життя, а не руйнувати його [13]. Таке бачення людини засвідчує, що вона надає сенс своєму життю через ціннісні орієнтири, адже маючи можливість заповнити екзистенційний вакуум, людина має можливість вийти за межі. Вихід за межі розуміється як процес ідентифікація особистості з «Іншим». «Інший», в сучасних умовах, має різні форми, що мають своє ціннісне наповнення та смислове навантаження. Особливо його багато у період переходу суспільства з одного стану в інший.

У перехідних суспільства і тих, що трансформуються, проблема цінностей постає досить гостро, а за певних умов набуває і глобального масштабу, адже цінності служать критерієм і сприяють розрізненню основного від другорядного, сприяють співвідношенню з «Іншим». Ціннісний вакуум націлює суспільство не на розвиток, а на виживання, на створення тимчасових благ, що задовольняють лише тимчасові потреби. Крім цього, ціннісний вакуум, що склався у суспільствах міжцивілізаційного геополітичного та історичного стану призводить до негативних, подекуди, як покаже час, невірних ситуацій у частині гуманітарної безпеки, ідентичності, громадянськості тощо. Звернення лише до задоволення тимчасових потреб і формування тимчасових ціннісних орієнтирів породжує хаос, дисбаланс соціально-економічного розвитку й етику взаємовідносин. Тобто ми не можемо говорити про існування цілісної системи цінностей, що слугує вектором і одночасно траєкторією розвитку. Зазначена проблема є особливо актуальною для українського суспільства в частині ідентифікації, колективної дії, онтології тощо, є більш глибокою, ніж може здатися на перший погляд, а особливо за умови глобалізації. Адже перехід від однієї системи до іншої, геополітичне становище, переосмислення власного історичного поступу, невизначеність політичної еліти у зовнішньополітичному курсі створює умови існування «між», що супроводжується кризою ціннісних орієнтирів, а це, в свою чергу, стає причиною зростання інтересу до осмислення ролі цінностей у житті людини.

Сьогоднішній стан, в якому знаходяться міжцивілізаційні держави, в котрій раз підштовхує суспільство, людину до переосмислення цінностей та формування нового ціннісного світогляду. Цінності є основним стрижнем, центром, основою, навколо якої формується народ, нація, здійснюється ідентифікація, а людина відбувається як особистість. Таке бачення значення цінностей зумовлене тим, що цінність є чимось більшим ніж початком відліку, вони постають внутрішньою енергією, Іншим, що спонукає людину до дії, призводить до руху, питання в одному – який напрям обрати? Варто відмітити – цінності в усіх суспільствах є ідентичними, але різняться своєю ієрархією та місцем у системі. Крім цього, цінності є невід'ємною частиною внутрішнього світу особистості, її індивідуального буття і є причиною потреб та інтересів. З цього можна припустити, що цінності постають внутрішньою,

базисною енергією діяльності людини, яка спрямована на подолання стану «між». Надаючи їй такого феномену, як внутрішня енергія, продиктована значущістю цінностей у житті людини, оскільки значущість зумовлена не лише властивістю, а й потребою діючого суб'єкта, а критерієм є «повнота задоволення». Тобто цінності є джерелом/енергією внутрішньої мотивації і регулятором людської діяльності. Також цінності відіграють важливу роль у процесах ідентифікації особистості й забезпечують гуманітарну стабільність та безпеку, вони характеризують необхідність потреби людини у чомусь.

Отже, цінності, як бачимо, є ключовим чинником, що виконує об'єднувальну функцію і сприяє формуванню колективної дії і допомагає знайти відповідь на питання «хто я?». Вони є еталоном, що допомагає людині керуватися у відстоюванні своїх фундаментальних факторів самоідентифікації [5].

В онтологічному відношенні, варто зауважити, що суспільство і людина як соціальна істота завжди відчуває потребу не лише в матеріальному забезпеченні благ, а й у цінностях, що відображають сферу його/її ідеальних сподівань. Такий підхід засвідчує умовний поділ цінностей на дві групи: духовні, що є базовими, і матеріальні, які спрямовані на вдосконалення свого буття та потреб. Також можна виділити ще й індивідуальні – загальнолюдські/загальні, професійні, релігійні тощо. Здійснивши такий формальний поділ цінностей, варто звернутися до представника Баденської школи Г. Ріккєрта, який стверджував, що загальна цінність та індивідуальність людини, є сукупністю того, що вона зробила, керуючись загальними культурними цінностями [1]. Узагальнюючи дослідження І. Канта, можна відзначити, що цінності обумовлені цілями, яким вони служать. Якщо цілі можуть бути об'єктивними і суб'єктивними, то цінності відповідно абсолютні та відносні. Але незважаючи на такий поділ, ми вважаємо, що в умовах кризи важливими є ті, що забезпечують життєво-важливі інтереси, потреби людини. Такі цінності є чимось позитивним, внутрішньою енергією, що спонукає людину до дії. Вони стають тим базисом, що формує соціокультурні орієнтири, вищі принципи, які виробляє суспільство для забезпечення самоорганізації та саморегуляції з метою подальшого поступу. Цінності є змістом, а інколи можуть бути і формою взаємодії людей у суспільстві.

Враховуючи економічний та політичний розвиток перехідних суспільств, можна помітити

чимало міграційних та еміграційних процесів, причиною яких є не що інше як гуманітарна криза та підміна цінностей псевдоцінностями, направлених на формування людини-споживача. Таке ствердження обґрунтовується тим, що за період переходу від однієї системи до іншої, частина українського суспільства виїхала за кордон «у пошуках кращого життя». Тут залишилися діти, родини, що постійно чекають фінансової допомоги від осіб, які працюють закордоном. Але варто відмітити, що в Україні рівень життя постійно підвищується і потреби постійно зростають, а неспроможність їх задовольнити зі сторони держави формує негативне ставлення до останньої. Підґрунтям заявленої мобільності виступає економічний рівень розвитку країни, політична, соціальна стабільність, що гарантують гуманітарну безпеку. І найбільш трагічним є те, що якщо раніше виїжджали люди старше 40 років, то сьогодні цей вік знизився до 16 років, а подекуди і до 14. Особи 14–16 років їдуть не працювати, а навчатися з метою у подальшому залишитися закордоном, а навчання у цьому форматі розглядається як форма соціалізації зі своїм ціннісно-змістовим наповненням. Через освіту, що виконує роль міжнародної дипломатії, відбувається формування нового «Я», що з часом може проявитися у збентеженій ідентичності. Стан збентеженості, на думку Л. Донкіса, є розгубленість у виборі ціннісних пріоритетів та світоглядних настанов [2, с. 18]. Тобто, це специфічний стан ідентичності, у суспільствах статусу «між», що постійно потребує впевненості й підтвердження. Доказом цього є дослідження, сучасного стану у сфері освітньої еміграції, О. Другова. Зокрема він зазначає, що останнім часом до країн ЄС виїхало від 60 до 70 тисяч українців, значна частина, а це приблизно 30 тисяч, знаходяться у Польщі. Українці становлять 55% усіх закордонних студентів цієї країни. За результатами проведених опитувань лише 9% з них планує повернутись на Батьківщину, 28% – залишитись у Польщі, 29% – переїхати в іншу країну ЄС [3]. На жаль, можемо констатувати, що через кризові ситуації, декларативний характер ціннісних орієнтацій у перехідних суспільствах, ця цифра лише зростає.

Сьогодні, чимало країн Західної Європи або так званої західної цивілізації, створюють різні стимули для залучення українських студентів до своїх університетів через популяризацію так званих «європейських» цінностей. Але чи можна говорити про «європейські» цінності? Адже

реалізація тих чи інших цінностей залежить від гарантій держави, можливості забезпечити потреби. У цьому контексті, варто погодитися з думкою О. Стасевської, що кожному суспільству притаманна специфічна ієрархія цінностей, проте важливу роль виконують базові цінності, що постають у формі національно-культурного ідеалу [10]. Тобто, обрання ціннісних настанов, орієнтирів сприяє відповіді на питання «хто я?» й слугує створенню світоглядного проектування суспільної системи та особистісного поступу.

Сформувавши духовні цінності – формуємо внутрішній світ особистості, особливості її індивідуального буття. Тобто вони постають своєрідною духовною опорою, що впорядковує дійсність, приносить у неї певний сенс та оціночні моменти. Сформувавши відповідні цінності, ми можемо звернути увагу на гармонію, про яку йдеться у представників натурфілософського підходу. Виходячи з цього, можемо з впевненістю говорити про те, що цінності, а точніше їх змістове навантаження, спричинюється культурними здобутками того чи іншого суспільства. Підтвердженням цієї тези є напрацювання О. Стасевської: «[...] Світ цінностей – це перш за все світ духовного життя людини, її моральної свідомості – тих моральних оцінювань, в яких виявлена міра духовного багатства особистості. Так виявляється роль духовного життя і суспільної свідомості» [10]. Як бачимо, дослідниця великої уваги надає саме духовним цінностям, що виступають основою дії людини. Вони сприяють соціальному здоров'ю нації, формуванню у особистості чіткої громадянської позиції, гармонійному розвитку тощо. Однак, це можливо лише за умови відсутності кризи і дисбалансу. У цьому форматі постає синергетична проблема хаосу – визначення і формування системи цінностей. Остання є важливим елементом соціальної системи, оскільки відображає дієвий бік свідомості суспільства. Крім цього, цінності виконують і оціночну роль у житті суспільства. Якщо мова йде про ідентифікацію особистості – постає питання на скільки «Я» може перейнятися цінностями «Іншого», на скільки вони є підвладними «Я». Тобто, щоб подолати цю траєкторію, особистість має вже володіти духовними базовими цінностями, які у процесі ідентифікації через соціалізаційні процеси поповнюються соціальними цінностями. У цьому процесі формуються вищі цінності – Добро, Справедливість, Свобода, Істина, Патріотизм тощо.

Виходячи із реалій міжцивілізаційних, міжкультурних держав, до яких належить Україна,

та провівши опитування у різних регіонах нашої держави, узагальнивши результати, ми прийшли до висновку, що домінуючими у системі цінностей є зростання гуманістичних ідеалів, прагнення до світового співробітництва, повага до способу та звичаїв життя кожного. Визначені ціннісні орієнтири, можна припустити, зумовлені кризовим становищем України, а суспільство, володіючи базовими цінностями, намагається себе ідентифікувати з європейською спільнотою і у такий спосіб досягти безпеки, щоб вибудувати траєкторію подальшого розвитку. Однак, на цьому шляху виникло чимало проблем. Однією з таких є формування споживацького суспільства. Адже за роки незалежності в країні поширювалися споживацькі орієнтири і формувалася культ споживача. Такі дії простежувалися у зростанні матеріального добробуту, гонитві за речами, грошима. Ці цінності стали домінуючими у суспільстві споживачів – базові, духовні втрачають свою цінність, а ті, що залишилися, набули нового змістового наповнення. Наприклад, свобода як цінність стає доступною лише заможним верствам суспільства, а незаможні мають лише ту свободу, що їй надають заможні. Споживацькі інтереси призвели до дисбалансу в соціальних взаємовідносинах, переформатували колективну дію, життя людей набуло викривленого вигляду, що відображається у матеріальному збагаченні одних і зuboжінні інших. У такому суспільстві матеріальні цінності є домінуючими і нівелюються духовні, це відображається у підвищенні матеріального інтересу.

Незважаючи на такий стан у сфері цінностей, ми вважаємо, що провідними у житті людини є духовні цінності, які дають відповіді на смисложиттєві питання. Адже вони можуть виконати об'єднуючу/роз'єднуючу функцію у суспільстві. Саме через реалізацію цієї функції відбувається ідентифікація особистості з соціальною групою, суспільством, державою тощо. Тому суспільство має подбати про ті цінності, що допоможуть людині у визначенні себе в соціумі – вони мають бути сталими і не піддаватися часовому впливу, а також займати першу і зберігати провідну позицію у системі цінностей. Адже цінності мають властивість піддаватися часовому впливу – кожному історичному етапу розвитку особистості властива своя система цінностей, яка визначає відношення людини до відповідного економічно-політичного порядку, визначає напрям соціальних перетворень тощо. І лише під впливом часу

вони зазнають змін у системі в позиціональному відношенні.

Процес змін є довготривалим: поетапно застарілі цінності займають другорядне місце, формуються нові – які займають провідну позицію, частина другорядних набуває нового значення. Але основним у цьому процесі є те, що завдяки системі цінностей, суспільство набуває нових рис. Цю ситуацію чітко підмітив Макс Вебер: цінності є фундаментом мотивації поведінки людей, основою цілісності соціальної системи. Суспільство, в якому досягнуто консенсу щодо цінностей можна розглядати як стабільну систему у якій особистість буде відчувати себе безпечно, формуватиметься соціальне здоров'я та відповідна ментальність. Але за наявності ціннісної кризи – цього не відбудеться, оскільки ціннісна криза призводить до кризи ідентичності та соціальної кризи. Соціальна криза, як правило, виникає у перехідний період, коли обов'язок у відношенні до системи, втрачає своє значення, відбувається перехід до безособових ролей, поширюється мобільність, відповідальність має формальний характер і не є цінністю, а носить декларативне значення.

Як свідчить історія, кризи призводять до революційних, військових перетворень, що мають негативне місце в контексті гуманітарної безпеки, руйнує соціальні групи і зв'язки. Поряд з цим дедалі гостріше постає проблема людини в суспільстві, її самоцінності і здатності адекватно реагувати на знаки часу.

Щоб цього уникнути, варто зосередитися не лише на духовних цінностях, а й на загальнолюдських, таких як Добро, Правда, Справедливість, Відповідальність і сформувати власну філософію. Поєднання духовних і загальнолюдських цінностей сприятиме становленню суспільству вільних і відповідальних людей. Про це засвідчують і проведенні опитування молодих людей у рамках цього дослідження. Оволодіння зазначеними цінностями сприятиме позбавленню патерналістських стереотипів. Продовжуючи цю думку В. Франкл наголошує: «Людина вільна буде відповідальною і вона відповідальна за реалізацію смислу свого життя, логосу, свого буття [...]». Людину цікавить передовсім не реалізація її «Я», а реалізація цінностей та змістових можливостей, які слід, скоріш, шукати в оточуючому світі, ніж всередині самої себе» [13].

Аналізуючи перехідні суспільства, зокрема на прикладі України, В. Огнев'юк зауважив, що в нашій державі сформувалися декілька поколінь,

які жили в різні історико-ідеологічні періоди, що характеризувалися постійними змінами ціннісних орієнтирів. Упродовж ХХ століття такі зміни відбувалися чи не кожного десятиліття. Втрата цінностей, ціннісних орієнтирів, на думку автора, є однією з основних причин, що гальмує процес об'єднання різних поколінь, верств, соціальних груп населення у цілісний соціальний організм [7, с. 8], порушує наступність колективної дії. І в цьому аспекті велика увага має приділятися історичній пам'яті.

Усе вищевикладене знаходить узагальнення в працях Ю. Шайгородського, у яких зазначається, що кожне суспільство, кожна соціальна група створюють притаманні їм загальні й специфічні ціннісні системи і кодекси, що виражають їх домінуючі інтереси та цілі. Людина ж, – член цього суспільства, сприймає цінності, системи, кодекси, норми як критерії своєї поведінки. У практичній площині проблема цінностей постає у пошуках найбільш ефективних механізмів перетворення цінностей суспільства, нації у ціннісні орієнтації особистості, – носія культурного національного «коду». Адже, якщо цінності, – об'єктивно існуюча реальність, то ціннісні орієнтації – суб'єктивне її сприйняття. Лише орієнтація на ті чи інші предмети, явища, ідеї, як на особистісні цінності, здатна регулювати поведінку людини на самому «надійному» її рівні – на рівні саморегуляції [14].

Однак варто відмітити, що цінності як «код» не повинні мати формального характеру, а зафіксовані в ідеологіях, емоціях, символах тощо. Різка зміна в ціннісній основі призвела до кризи у перехідних суспільствах, зокрема і в Україні, ця криза призводить до хаосу в системі цінностей і абсурду деяких реформ. Виникає епідемія цінностей, утворюються псевдоцінності, що поширюють метастази у соціальному організмі. Через це суспільства розколюються, а деякі, слабборозвинені, не маючи сильної економіки трансформуються у великі трансдержави, а ті, що не погоджуються з глобалізаційними та інтеграційними процесами, приречені до зникнення, і лише

один шлях, що допоможе створити біфуркаційну точку відліку – це звернення до первинних, базових, духовних цінностей, що існують у формі генетичного «коду» нації і впливають на людину, виходячи з її підсвідомого рівня, й інколи існують у формі архетипів.

Крім того, що цінності є енергією, поштовхом до дії, вони є ще й правилами гри у рамках відповідних суспільних відносин, оскільки право не просто регулює відносини, а захищає цінності на основі яких виникали і виникають цінності.

Висновок. Вищевикладене звичайно не вичерпує усіх питань пов'язаних з питаннями ідентифікації через ціннісні орієнтири у суспільствах перехідного типу, але вони засвідчують про наявність ціннісних криз та аксіологічних революцій з переглядом основних цінностей життя й визначенням місця людини у соціумі в умовах глобалізації, нестабільною економікою, політикою, популяризацією цінностей споживацтва тощо. Все це може призвести не лише до існуючих соціально-політичних криз, а й до кризи самої людини у невизначеному суспільстві. Підтримка цінностей на рівні держави, а не лише їх декларативний характер, сприяє подоланню кризових ситуацій, гарантує гуманітарну безпеку й укріплює процеси ідентифікації. Проведене дослідження засвідчує, що цінності постають якістю власної самобутності як постійної мети, яка здобувається та підтримується розумом та поміркованістю.

Перспективи подальших досліджень. Зрозуміло, що стаття не вичерпує усіх питань пов'язаних з онтологією системи цінностей у міжцивілізаційних суспільствах, подальшого вивчення вимагають питання пов'язані з міграційними процесами, мобільністю, збереженням національних цінностей, духовних цінностей та популяризацією цінностей розвинених суспільств. Варто звертати увагу на кризові ситуації, що можуть призвести до втрати духовних цінностей і погасити внутрішню енергію, а саме основне зруйнувати процеси ідентифікації особистості у такого типу суспільств.

Список використаних джерел

1. Брагіна Т. Формування цінностей у концепції Баденської школи. *Культура України* : зб. наук. праць. / М-во культури і туризму України, Харк. держ. акад. культури ; за заг. ред. В.М. Шейка ; редкол.: В.М. Шейко (відп. ред.) та ін. Харків : ХДАК, 2010. С. 82–88.
2. Донкіс Л. Збентежений світ і сучасний світ. Київ : Факт. 2010. 312 с.
3. Другов О. До проблеми освітньої еміграції українців. *Вища освіта в Україні*. URL: <https://osvita.ua/vnz/75342/> (дата звернення: 25.11.2021).

4. Лукашенко М. Взаємозв'язок трансформацій соціальності й цінностей. *Актуальні проблеми філософії та соціології* : науково-практичний журнал / гол. ред. Д.В. Яковлев; відп. секретар І.В. Шамша ; Міністерство освіти і науки України; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 15. С. 81–85.
5. Мудраков В., Поліщук О. Деякі міркування щодо проблеми ідентичності та гуманітарної безпеки. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2019. № 2. С. 31–36.
6. Національна ідентичність і громадянське суспільство / Бистрицький Є., Пролесєв С., Білий О. та ін. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА. 2015. 452.
7. Огнев'юк В. Суспільство втрачених цінностей. *Історія. Філософія. Релігієзнавство*. 2008. С. 7–10.
8. Підлісний М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 164 с.
9. Поліщук О. Ключові цінності у громадянському суспільстві, що визначають напрям розвитку держави. *Релігія та соціум* : міжнародний часопис. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. №3–4(23–24). С. 9–15.
10. Стасєвська О. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 1. С. 62–76.
11. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства : монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова та ін. ; за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
12. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах / авт. колектив: М.І. Михальченко (керівник) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с.
13. Франкл В. Динаміка та цінності. URL: <http://www.management.com.ua/vision/vis002.html> (дата звернення: 12.12.2021).
14. Шайгородський Ю.Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум*. 2002. № 1. С. 41–48.

REFERENCES

1. Bragina, T. (2010). Formuvannya cinnostej u koncepciyi Badens'koyi shkoly`. Kul'tura Ukrayiny` : zb. nauk. prac`. / M-vo kul'tury` i tury`zmu Ukrayiny`, Xark. derzh. akad. kul'tury` ; za zag. red. V.M. Shejka ; [redkol.: V.M. Shejko (vidp. red.) ta in.]. Xarkiv : XDAK. Pp. 82–88.
2. Donkis, L. (2010). Zbentzheny`j svit i suchasny`j svit. Kyiv : Fakt. 312 p.
3. Drugov, O. Do problemy` osvith`oyi emigraciyi ukrajiniv. *Vy`shha osvita v Ukrayini*. URL: <https://osvita.ua/vnz/75342/> (data zvernennya: 25.11.2021).
4. Lukashenko, M. (2017). Vzayemozv'yazok transformacij social`nosti j cinnostej. *Aktual`ni problemy` filosofiyi ta sociologiyi* : Naukovo-prakty`chny`j zhurnal / gol. red. D.V. Yakovlev; vidp. sekretar I.V. Shamsha ; Ministerstvo osvity` i nauky` Ukrayiny`; Nacional`ny`j universy`tet «Odes`ka yury`dy`chna akademiya». Odesa. Vy`p. 15. Pp. 81–85.
5. Mudrakov, V., Polishhuk, O. (2019). Deyaki mirkuvannya shhodo problemy` identy`chnosti ta humanitarnoyi bezpeky`. *Visny`k Nacional`nogo aviacijnogo universy`tetu. Seriya: Filosofiya. Kul`turologiya*. Vol. 2. Pp. 31–36.
6. Nacional`na identy`chnist` i gromadyans`ke suspil`stvo / By`stry`cz`ky`j Ye., Proleyev S., Bily`j O. ta in. (2015). Kyiv : DUX I LITERA. 452 p.
7. Ognev`yuk, V. (2008). Suspil`stvo vtracheny`x cinnostej. *Istoriya. Filosofiya. Religiyevnavstvo*. Pp. 7–10.
8. Pidlisny`j M. (2020). Problemy` aksiologiyi ta shlyaxy` yix vy`rishennya : monografiya. Dnipro : Vy`davec` Bila K.O. 164 p.
9. Polishhuk, O. (2016). Klyuchovi cinnosti u gromadyans`komu suspil`stvi, shho vy`znachayut` napryam rozvy`tku derzhavy`. *Religiya ta socium* : Mizhnarodny`j chasopy`s. Chernivci : Chernivecz`ky`j nac. un-t. Vol. 3–4(23–24). Pp. 9–15.
10. Stasevs`ka, O. (2014). Sy`stema cinnostej yak osnova buttya suchasnogo ukrayins`kogo suspil`stva. *Visny`k Nacional`nogo universy`tetu "Yury`dy`chna akademiya Ukrayiny` imeni Yaroslava Mudrogo"*. Vol. 1. Pp. 62–76.
11. Strategiyi vy`shhoi osvity` v umovax internacionalizaciyi dlya stijkogo rozvy`tku suspil`stva : monografiya / V. Zinchenko, N. Bazelyuk, M. Bojchenko, L. Gorbunova ta in. ; za red. V. Zinchenka. (2020). Kyiv : Insty`tut vy`shhoi osvity` NAPN Ukrayiny`. 199 p.
12. Suspil`ni cinnosti naseleennya Ukrayiny` v teorety`chny`x i prakty`chny`x vy`mirax / Avt. kolekty`v: M.I. My`xal`chenko (kerivny`k) ta in.(2013). Kyiv : IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny. 336 p.
13. Frankl, V. Dy`namika ta cinnosti. URL: <http://www.management.com.ua/vision/vis002.html> (data zvernennya: 12.12.2021).
14. Shajgorods`ky`j, Yu.Zh. (2002). Cinnisny`j konstrukt mizhkul`turnoyi komunikaciyi. *Ukrayins`ky`j socium*. Vol. 1. Pp. 41–48.

POLISHCHUK, OLEKSANDR – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work

Khmelnytskyi Humanitarian Pedagogical Academy (Khmelnytskyi, Ukraine)

E-mail: prokurator2007@ukr.net

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9838-7105>

POLISHCHUK, OLENA – PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of Cultural Studies and Foreign Literature Department

Khmelnytskyi Humanitarian Pedagogical Academy (Khmelnytskyi, Ukraine)

E-mail: Elen_5@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3826-5085>

FEATURES OF IDENTIFICATION PROCESSES IN TRANSITIONAL SOCIETIES (AXIOLOGICAL CONTEXT)

Abstract

The relevance of the topic of the scientific research is determined by the need to study the peculiarities of identification processes through the axiological component in societies that in the civilizational dimension occupy the status of «across». **The purpose of this scientific research** is to consider the ontology of axiological features of transitional societies and their importance in the process of identification in the globalization context and the status of «across», based on philosophical studies of current and potential ones. **The methodological complex involves** obtaining productive conclusions, based not only on the selection of quality literature, but also on the selection of methodology, based on the real state of affairs. The objectivity of realities is determined by the worldview of phenomena that arise in intercivilizational, transitional societies and have a special impact on the processes of identification and ensure humanitarian security. This symbiosis indicates the interdisciplinarity of the chosen topic. Interdisciplinarity encourages the use of hermeneutic, phenomenological and culturological approaches. **Objectives of the study:** 1) to consider the features of the value system within the crisis of transitional societies due to intercivilizational status and socio-political life and to determine the place of spiritual and material values in this system; 2) to show the role of education in the formation of «I», the processes of identification of «I» with the «Other» through the values of globalization; 3) to demonstrate values as energy that motivates action, forms collective action and helps to overcome the crisis. **Scientific novelty** is represented by identification processes through values in societies of transition type or those that occupy the status of «across», especially when it comes to the individual and the socio-political, state, civilization prospects in general.

Key words: man, values, civilization, value system, collective action, crisis, identity, worldview

ПОЛИЩУК, А. С. – доктор философских наук, профессор, проректор по научно-педагогической работе

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький, Україна)

E-mail: prokurator2007@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9838-7105>

ПОЛИЩУК, Е. В. – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры культурологии и зарубежной литературы

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький, Україна)

E-mail: Elen_5@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3826-5085>

ОСОБЕННОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ПЕРЕХОДНЫХ ОБЩЕСТВАХ (АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ)

Аннотация

Актуальность темы научной разведки обусловлена необходимостью изучения особенностей идентификационных процессов через аксиологическую составляющую в обществах, в цивилизационном измерении занимающих статус «между». Цель научного исследования: рассмотреть онтологию аксиологических особенностей переходных обществ и их значение в процессе идентификации в условиях глобализации и статуса «между» исходя из философско-мировоззренческих студий актуального и потенциального. Методологический комплекс

предполагает получение продуктивных выводов, исходя не только из подбора качественной литературы, но и из подбора методологии, исходя из реального положения дел. Объективность реалий обусловлена мировоззренческим восприятием феноменологических явлений, возникающих в межцивилизационных, переходных обществах и оказывающих особое влияние на процессы идентификации и обеспечивающих гуманитарную безопасность. Такой симбиоз указывает на междисциплинарность избранной темы. Междисциплинарность побуждает к использованию герменевтического, феноменологического и культурологического подходов. Задачи исследования: 1) разглядеть особенности системы ценностей в период кризиса переходных обществ, обусловленных межцивилизационным состоянием и общественно-политическим бытием, и найти место духовных и материальных ценностей в данной системе; 2) показать роль образования в формировании «Я», процессах идентификации «Я» с «Другим» через ценностные ориентиры в условиях глобализации; 3) продемонстрировать ценности как энергию, побуждающую к действию, формирующую коллективное действие и способствующую преодолению кризиса. Научная новизна: представлена идентификационными процессами через ценностные ориентиры в обществах переходного типа или занимающих статус «между», особенно когда речь идет о личности и об общественно-политических, государственных, цивилизационных перспективах в целом.

Ключевые слова: человек, ценности, цивилизация, система ценностей, коллективное действие, кризис, идентичность, мировоззрение

© The Author(s) 2021

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.09.2021

Accepted date 01.10.2021

Published date 15.10.2021

How to cite: Поліщук, О. С., Поліщук, О. В. Особливості ідентифікаційних процесів у перехідних суспільствах (аксіологічний контекст). Humanities studies : Collection of Scientific Papers / ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house «Helvetica», 2021. 9(86). P. 37–45.
doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2021-9-86-04>